

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

**AS./. riksåklagaren ang. brott mot lagen om förbud beträffande knivar
och andra farliga föremål**

(Göta hovrätts dom den 28 februari 2025 i mål B 5324-24)

Riksåklagaren har, efter att Högsta domstolen meddelat prövningstillstånd, förelagts att inkomma med svarsskrivelse över överklagandet.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Bakgrund

AS, som var 17 år vid gärningen, står under åtal för att ha innehaft en kniv på allmän plats, på tingsrätten i Örebro. Tingsrätten fann att innehavet inte hade varit befogat, att hans handlande hade varit oaktsamt och att gärningen inte kunde bedömas som ringa. Därmed biföll tingsrätten åtalet. Hovrätten delade denna bedömning. Tingsrättens ordförande var skiljaktig och ville ogilla åtalet med hänvisning till att ASs handlande inte kunde anses oaktsamt. Tingsrätten bestämde påföljden till 40 dagsböter. Hovrätten satte ned antalet dagsböter till 30 med hänvisning till ASs ungdom och att det varit fråga om ett oaktsamhetsbrott.

Gällande de närmare omständigheterna kring gärningen kan följande noteras. Det var fråga om en hopfällbar kniv i formen av en patron, total längd 8 cm i hopfällbart läge, och med ett knivblad om cirka 4 cm. Kniven anträffades i en jackficka i samband med inpasseringskontroll till tingsrätten (genomlysning med röntgenmaskin av tillhörigheter).

Överklagandet

AS yrkar att Högsta domstolen ska frikänna honom.

Frågan i målet rör innehav av kniv i domstolslokal. AS har gjort gällande att det inte har funnits någon enskild omständighet som gjort att han har haft anledning att leta efter kniven innan han passerade inpasseringskontrollen.

Högsta domstolen bör klargöra under vilka omständigheter oaktsamhet i form av otillräckliga kontrollåtgärder kan läggas den tilltalade till last när det är fråga om en ung person. Vidare bör Högsta domstolen klargöra under vilka omständigheter ett oaktsamhetsbrott kan bedömas som ringa och därmed inte föranleda straffansvar.

Rättslig reglering

Förbudet att inneha kniv och andra farliga föremål är en del i samhällets försök att minska förekomsten av knivvåld. Den mest praktiska nyttan av lagen är att den ger möjlighet att ta hand om och förverka knivar m.m. när dessa påträffas hos personer som omhändertas eller på annat sätt är föremål för ett polis-ingripande innan något allvarigare brott begås. Syftet med förbudslagstiftningen är emellertid också att tydligt markera att knivar och andra farliga föremål inte ska innehas på platser där risken för våldsbrott kan anses vara särskilt stor (prop. 1999/2000:27 s. 79). Vid införandet av förbudet angavs i förarbetena att en begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål i sig bör vara ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet (prop. 1987/88:98 s. 6).

Knivförbudets omfattning är i viss mån oklart bestämd i lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (knivförbudslagen). Den närmare gränsdragningen har överlämnats till rättstillämpningen. Som framgår av lagen är sålunda inte allt kniv innehav på allmän plats eller motsvarande plats förbjudet. För straffansvar krävs att det rör sig om ett obefogat innehav, men ansvarsfrihet gäller också för ett innehav som visserligen inte framstår som befogat men som med hänsyn till omständigheterna ändå bedöms ursäktligt eller annars som ett ringa fall.

Brott mot knivförbudslagen är straffbara vid såväl uppsåt som oaktsamhet. För oaktsamhet är omedveten oaktsamhet tillräcklig, dvs. även innehav som föranletts av glömska kan leda till ansvar (se prop. 1987/88:98 s. 18, Svea hovrätts dom den 2 oktober 2014 i mål B 5607-14 och Dahlgren, N., Knivlagen, Bakgrund och tillämpning, Utgåva 3, 2024, Norstedts Juridik, s. 106). Av 4 § första stycket framgår att straffskalan för uppsåtliga brott är böter eller fängelse i högst ett år. Om gärningen har begåtts av oaktsamhet följer av andra stycket att straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader. Av fjärde stycket följer som ovan angetts att i ringa fall ska inte dömas till ansvar. Detta hänger samman med att lagstiftaren har velat gardera sig mot att en tillämpning av knivförbudet framstår som stötande. Regeln om ansvarsfrihet är tillämplig på de fall där kniv innehavet visserligen inte är befogat, men ändå kan anses utgöra en mindre allvarlig överträdelse av förbudet. Bestämmelsen om ringa fall, ska liksom undantaget för befogat innehav, tillämpas med förnuft och generositet

så att inte knivförbudet med fog uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten (prop. 1987/88:98 s. 16). Frågan om vad som utgör ringa fall ska göras utifrån en samlad bedömning av de föreliggande omständigheterna (a. prop. s. 18).

Innehavsförbudet är enligt 1 § första stycket knivförbudslagen begränsat till tre platser, nämligen dels allmän plats (begreppet är identiskt med vad som utgör allmän plats enligt brottsbalken), dels skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, dels fordon på allmän plats (se prop. 1999/2000:27 s. 81). Undantag från innehavsförbudet gäller om föremålet ingår i utrustning för viss tjänst, såsom olika former av batonger för polismän, ordningsvakter, skyddsvakter eller väktare. Ett annat undantag är om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat. Detta är det undantag som i praktiken är det viktigaste. Knivförbudet tar i första hand sikte på sådant innehav som ökar risken för våld eller hot om våld. Undantaget innebär att bedömningen av vad som är ett befogat innehav i stor utsträckning, förutom föremålet i sig, beror på innehavaren samt omständigheterna vid innehavet. Utanför förbudet faller ett sådant innehav som framstår som rimligt och naturligt i samhället. Innehav i samband med jakt, fiske, idrott, och camping ska därmed i stor utsträckning tillåtas. En annan viktig kategori är innehavarens behov av t.ex. en kniv för att utföra arbete. Det saknar betydelse om ett arbete utförs yrkesmässigt eller privat (se prop. 1989/90:129 s. 12 och 21).

I lagmotiven har redogjorts för ett antal exempel i syfte att klargöra hur långt knivförbudet sträcker sig. I rättsfallet ”Kniven i handväskan” NJA 2016 s. 30 har Högsta domstolen redogjort för olika typfall med hänvisningar till förarbeten.

19. I lagmotiven finns ett antal exempel som syftar till att klargöra hur långt knivförbudet sträcker sig. Det är en uppgift för domstolarna att, med ledning av exemplen och med beaktande av de krav som legalitetsprincipen ställer, konkretisera lagstiftningens innebörd.

20. Att jägare och annat friluftsfolk har med sig kniv ska godtas om knivinnehavet framstår som naturligt. När kniv ingår i scouters utrustning har de rätt att ha med sig denna på sådana sammankomster där de brukar ha scoututrustning (prop. 1987/88:98 s. 16). Självfallet ska även innehav av en kniv i samband med slöjdundervisning på en skola godtas (prop. 1989/90:129 s. 21).

21. Det är tillåtet för en hantverkare att i sin yrkesutövning – också på allmän plats – bära med sig en kniv som han eller hon brukar använda i arbetet (prop. 1987/88:98 s. 9). Detta gäller även om kniven inte krävs för just den aktuella arbetsuppgiften. Vidare gäller att en hantverkare som har en arbetskniv inte bryter mot knivförbudet om han eller hon stannar till för att lyssna på exempelvis en gatumusiker eller ett politiskt torgmöte (a. prop. s. 16). En arbetskniv får dock inte medföras vid en tillställning eller en sammankomst, om innehavet inte är ett led i yrkesutövningen (a. st. och prop. 1989/90:129 s. 21).

22. Om någon som har köpt en förskärare som present tar med den inslagen i ett paket till en bio på vägen hem, rör det sig om ett befogat innehav (prop. 1987/88:98 s. 16). Ett

innehav som inte är befogat är det som förekom i ”Bollträet” NJA 2011 s. 556. Syftet med innehavet av ett bollträ (som omfattades av knivförbudslagen) var att den tilltalade skulle kunna försvara sig och känna sig trygg.

23. En picknick som äger rum på allmän plats kan motivera att deltagarna har med sig både matknivar och förskärare, men däremot inte större s.k. överlevnadsknivar eller stiletter eller andra föremål som typiskt sett har egenskaper som gör dem mer ägnade att användas som vapen än vad som krävs med hänsyn till ändamålet (prop. 1987/88:98 s. 16).

24. I de flesta fall ska innehav av en mindre kniv, typ pennkniv, godtas. Bara om det finns speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen omfattas innehav av sådana knivar av förbudet. Också en mindre slidkniv, t.ex. en morakniv, kan godtas i många sammanhang, såsom vid en utflykt som innefattar grillning. Detta gäller dock i regel inte vid exempelvis nöjeställningar eller idrottsevenemang och inte heller i andra sammanhang, där många människor träffas eller uppehåller sig. (Prop. 1989/90:129 s. 21.)

25. För färd med allmänna kommunikationsmedel gäller, att om resan är ett naturligt sätt att ta sig till eller från ett sammanhang som innefattar att det är befogat att använda kniv av ett visst slag, så får kniven också medföras under resan (jfr p. 15). Men knivens särskilda karaktär eller omständigheterna i övrigt kan medföra, att det måste krävas att transporten företas på annat sätt än med allmänna kommunikationsmedel.

26. Ett innehav av kniv i fordon på allmän plats är många gånger befogat. Innehavaren kan exempelvis vara på väg ut på en fisketur eller för att jaga eller behöva kniven i något annat sammanhang som är legitimt (prop. 1999/2000:27 s. 82). Här finns det alltså ett större utrymme för att bedöma ett knivinnehav som befogat. (Jfr dock ”Bollträet” NJA 2011 s. 556 p. 11.)

I rättsfallet ”Knivinnehavet i skolan” NJA 2020 s. 778 erinrar Högsta domstolen om att det vid knivinnehav, liksom vid innehav av vapen, är fråga om en typiserad farlighet av abstrakt slag. Allvaret i gärningen är alltså inte beroende av förekomsten av en konkret fara. Högsta domstolen uttalar i rättsfallet att gärningens allvar också påverkas av det sammanhang i vilket knivinnehavet sker och om det rör sig om innehav på särskilt brottsutsatta eller skyddsvärda platser. Skolor får i regel under själva skoltiden, då många elever och personal uppehåller sig där samtidigt, bedömas som särskilt skyddsvärda platser. Vidare framhålls att det alltid måste göras en helhetsbedömning av samtliga omständigheter.

Ett annat rättsfall är ”Multiverktyget” NJA 2023 s. 1052 som gällde innehav av ett multiverktyg i en A-traktor. Multiverktyget innefattade en kniv med ett knivblad om 5,5 cm. Högsta domstolen uttalade bl. a. följande.

7. Lagstiftningen ska alltså inte tillämpas schablonartat utan en nyanserad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet ska göras. Mot den bakgrunden har det i rättspraxis uttalats att ett innehav av en mindre kniv, typ pennkniv, i de flesta fall ska godtas. Kniven är då visserligen inte helt ofarlig men ändå på det hela taget inte ägnad att användas som vapen. En sådan mindre kniv omfattas av förbudet bara om det föreligger speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen. (Se ”Kniven i handväskan” NJA 2016 s. 30 p. 24; jfr SOU 1989:44 s. 302 och prop. 1989/90:129 s. 21.)

8. Bedömningen av frågan, om det finns speciella omständigheter av detta slag, får göras utifrån lagstiftningens grundläggande ändamål att motverka våldshandlingar i samhället.

Av stor betydelse är därför i vilken situation kniven innehas, alltså framför allt tidpunkten och platsen för innehavet. I regel finns det större risk för bråk och våld nattetid utomhus och på platser där det samlas många personer och där det kan förekomma berusning och på platser som annars är brottsutsatta. Även en mindre kniv kan i en sådan situation riskera att komma till användning som vapen och orsaka inte obetydliga skador. I det sammanhanget kan det också finnas anledning att beakta innehavarens ålder; särskilda risker kan vara förknippade med innehav av knivar bland ungdomar.

Det finns flera avgöranden från hovrätterna som behandlar innehav av kniv i domstolsbyggnad. Följande exempel kan nämnas.

Svea hovrätts dom den 24 augusti 2015 i mål B 3869-15. En hantverkare skulle delta vid ett sammanträde i egenskap av representant för sitt byggföretag. Av misstag hade han tagit med sig en arbetskniv, förvarad i en arbetsväska, in i domstolens lokaler. Hovrätten, som konstaterade att mannen var i tjänst den aktuella dagen, bedömde gärningen som ringa och ogillade åtalet.

Ett annat avgörande är Svea hovrätts dom den 4 mars 2022 i mål B 9417-21. En man som skulle delta i en förhandling i tingsrätten tog av misstag fel jacka i hallen när han skulle lämna bostaden. I jackfickan låg en kniv som han föregående dag hade använt för att beskära buskar i trädgården. När han kom till säkerhetskontrollen uppmärksammade han ordningsvakten på sitt misstag och att han kunde ha en kniv i jackan. Det var fråga om en fällkniv med en bladlängd om ca 8 cm. Hovrätten bedömde mannens oaktsamhet som lindrig och att det var fråga om en ringa gärning. Åtalet ogillades.

Ett annat avgörande med motsatt utgång är Göta hovrätts dom den 10 september 2024 i mål B 1730-24. En man hade i sin jackficka en kniv med ett knivblad om ca 5 cm. Han hade senast använt jackan något halvår tidigare i samband med fiske. Det var således fråga om ett oaktsamt innehav. Hovrätten, som biföll åtalet, bedömde att det saknades förutsättningar att bedöma gärningen som ringa med hänsyn till knivens storlek och att den innehafts i en domstol.

Ytterligare ett avgörande är Hovrätten för Västra Sveriges dom den 28 juli 2025 i mål B 4974-25. En man, som var kallad till ett sammanträde för muntlig förberedelse, hade medfört ett multiverktyg innehållande bl.a. en kniv till tingsrätten. Knivbladet var ca 4 cm. Mannen förvarade multiverktyget i ett myntfack i sin plånbok. Hovrätten, som konstaterade att det inte hade funnits någon beaktansvärd risk för att kniven skulle komma till brottslig användning, ansåg vid en samlad bedömning att det var fråga om en ringa gärning och ogillade åtalet.

Min bedömning

I målet är klarlagt att AS, som skulle vara åhörare på någon rättegång, i en jackficka medfört en mindre fällkniv vilken anträffades i tingsrättens säkerhetskontroll. Det var hans egen jacka och kniv. Jackan hade han enligt egen uppgift inte använt sedan föregående säsong. Han har uppgett att det var en kniv som han hade använt vid fiske eller när han hjälpt sin far i trädgården. Det står enligt min mening klart att det inte har varit befogat för AS att medföra kniven vid det aktuella tillfället.

För straffansvar är det, som ovan angetts, tillräckligt med omedveten oaktsamhet. Mot bakgrund av att AS enligt egen uppgift ibland bär med sig kniv och själv hade lagt kniven i sin jackficka borde han särskilt noggrant ha genomlett sina jackfickor innan han passerade säkerhetskontrollen. Det gäller särskilt som han inte hade använt jackan under en längre tid dessförinnan. Eftersom AS inte gjorde det står det enligt min uppfattning också klart att han måste anses ha varit oaktsam på ett sådant sätt som krävs för straffansvar enligt knivförbudslagen.

Den fråga som återstår att pröva är huruvida gärningen kan bedömas som ringa. Om gärningen bedöms som ringa är den inte straffbar utan AS ska frikännas. Innehav av en mindre kniv, typ pennkniv, har angetts i större utsträckning böra kunna godtas. Det har inte framkommit något kring ASs person eller gärningen som särskilt talar för att kniven skulle riskera att komma att användas som vapen och så torde relativt ofta vara fallet när knivar anträffas. Emellertid bör beaktas att innehav av knivar bland särskilt ungdomar kan vara förenat med särskilda risker. AS har och det är väsentligt medfört kniven till en domstol. Domstolar bör under den tid de är öppna för allmänheten på samma sätt som skolor bedömas som särskilt skyddsvärda platser. Det är av yttersta vikt för såväl parter, ombud som åhörare vilka besöker en domstol, och även för domstolens anställda, att de ska kunna känna sig säkra där och att risken för att utsättas för brott i största möjliga utsträckning minimeras. Det bör därmed vara i det närmaste uteslutet att bedöma ett innehav av kniv på en sådan plats som en mindre allvarlig överträdelse av knivförbudet. Mot bakgrund härav anser jag inte att det finns förutsättningar att bedöma gärningen som ringa. Hovrätten har gjort en korrekt bedömning gällande påföljd. Hovrättens domslut bör, med reservation för angivna lagrum, därmed fastställas.

Bevisuppgift och handläggning

Jag åberopar samma bevisning som åklagaren gjorde i hovrätten. Målet kan avgöras på handlingarna.

Katarina Johansson Welin

Tord Edlund

Kopia till

Utvecklingscentrum

Åklagarkammaren i Örebro

Assistentåklagaren Emma Petersson